

МАЛІ ЖАНРИ ФОЛЬКЛОРУ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Метою запропонованої статті є з'ясування понять "фольклор", "дитячий фольклор" його жанрів і розкрити виховне значення фольклору в роботі з дітьми дошкільного віку.

Учені (Г.Н.Волков, В.В. Кузьменко та ін.) зазначають, що народний фольклор – це універсальна педагогічна система, в якій тисячоліття народного досвіду вже відібрали самі природні й необхідні форми розвитку мови, музичних здібностей, логічного й образного мислення, трудових навичок, естетичних та моральних ідеалів [8: 11]. Як явище складне і синтетичне фольклор увібрав у себе елементи різних видів духовної культури. Саме тому народна творчість є предметом вивчення не тільки фольклористів, а й етнографів, мовознавців, літературознавців, педагогів і представників інших галузей науки [14: 8-9].

Термін "фольклор" увів англієць В. Томс, який у 1846 р. під псевдонімом А. Мертон надрукував у часопису "Атенеум" (№ 982) статтю "The Folklore". "Folk" означало народ, "lore" – мудрість, а ціле вчений визначив як "неписану історію, що фіксує залишки давніх вірувань, звичаїв і подібного в сучасній цивілізації". Так, він увів у науковий обіг явище, яке вивчали в Європі вже впродовж століть, але називали по-різному, розпливчато й описово. Проте навіть через півтора сторіччя фахівці щодо конкретного наповнення терміна "фольклор" так і не дійшли згоди.

Серед зарубіжних дослідників фольклору одні з них (А. Ван Геннеп М. Барб'ю Р. А. Вотермену)

приймають широке або універсальне розуміння фольклору, інші (А. Б. Лорд Х. Ясон П. Динеков) – вузьке або літературознавче. Відомий французький теоретик А. Ван Геннеп запропонував найкоротше із західних "широких" визначень фольклору: це – "універсальний об'єкт із специфічним елементом, що міститься у слові "народний" [11: 34]. Ще одне визначення фольклору належить Р. А. Вотермену: "це форма мистецтва, яка охоплює різні види оповідань, прислів'їв, висловлювань, замовлянь, пісень, формул чаклунів та інших формул і використовується як засіб висловлення через усну мову". У західній фольклористиці останнім часом набуває поширення оксюморонне словосполучення "усна література". Так, А. Б. Лорд наголошує, що література – це "ретельно побудований словесний вираз", водночас фольклор для нього "усною літературою" не обмежується. На Заході звертання до "вузького", вербального розуміння фольклору пов'язане насамперед з давньою традицією суто літературознавчого вивчення його текстів [11: 36-37].

Підсумовуючи ці визначення стає зрозумілим, що "широке" розуміння фольклору аж надто широке, а "вузьке" – теж завузьке. Болгарський фольклорист П. Динеков запропонував колегам застосовувати одночасно й "широке" ("не тільки галузь народного мистецтва, а й народні вірування, знання та звичаї"), й "вузьке" ("словесно-художні твори, що складені трудовим народом та живуть у його середовищі"), але це визначення щоразу потребувало б

уточнення, що робить його незручним у використанні [11 :37].

У вітчизняній фольклористиці теж немає одностайності щодо змісту терміна "фольклор". Так, С.В. Мишанич пропонує таке визначення: "Фольклор — одна з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно пов'язана з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, витворилась із фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку)" та ін. [12: 263].

В сучасній українській фольклористиці прийнято трактування цього терміна у вужчому розумінні: *"Фольклор – це художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, нерозривно пов'язаної з життям і побутом. У ній відбито світоглядні, етичні й естетичні погляди народу"* [5: 5]. Зауважимо, що строкатість визначень фольклору відображує не стільки нерозробленість категоріального апарату науки про народну творчість, скільки складність самого явища.

Виникнувши на загальнослов'янській основі, розвиваючись в умовах взаємозв'язку українського та інших слов'янських народів (зокрема, російського та білоруського), український фольклор відобразив історію, працю й побут українського народу, його ідеали, боротьбу проти соціальної несправедливості в їх історичних змінах. Як єдиний засіб відображення явищ життя й художніх знань народу, як до появи писемності, так і по тому, фольклор передавав з покоління в покоління життєвий досвід народу, його мудрість, етику, кращими своїми образами, в яких були втілені

благородні риси – патріотизм, хоробрість, чесність, людяність, сприяв вихованню наступних поколінь [5: 4-5].

Перелічимо основні ознаки фольклору, що відрізняють його від літератури та інших видів мистецтва. Передусім фольклор втілює народну ідеологію; йому притаманна принципова традиційність, яка поширюється на словесну та музичну форми. Вона реалізується у формулах – словесних, музичних, драматургічних, пантомімічних тощо. Фольклорна творчість є колективною, неусвідомленою, стихійною, анонімною. Кожен виконавець тексту отримує право на творчу доробку цього загального фольклорного надбання, на його варіювання. Саме варіювання є основною формою існування фольклорного твору, що може бути визначене через дві протилежні ознаки – стабільність і мобільність. Стабільність можна розглядати як одну з реалізацій традиційності фольклору, і ця якість текстів, що століттями не знали іншої фіксації, крім як у пам'яті людини та в її мовленні (співі), іноді просто вражає. Необхідно відзначити важливий і малодосліджений аспект специфіки фольклору – мовний аспект. Тоді як фольклор користується живою народною мовою, створюється діалектами, то в літературі панує літературна, тобто загальнонаціональна й унормована мова [12: 45-48].

Дослідники і збирачі фольклору (В.Г. Бойко, Р.М. Гафарова, Г.В. Довженок, Г.В. Лозко, Л.М. Кіліченко, М.Б. Лановик, З.Б. Лановик, С.В. Мишанич, Г.М. Науменко, О.М. Семенов та ін.) поділяють усі фольклорні жанри на дві великі групи: 1) твори, які виконуються і побутують у середовищі дорослих; 2) твори, які побутують серед дітей. Між цими

групами є суттєва різниця: усна словесність дорослих не завжди доступна дітям і сприймається ними лише в підлітковому віці. У свою чергу, дитяча творчість не завжди цікава для дорослих, які намагаються в усьому керуватися розумом, і їм важко осягнути тексти, створені дитячою фантазією чи уявою [12: 18-19].

Термін "дитячий фольклор" з'явився порівняно недавно, його передумовою слугувала публікація в Росії у другій половині XI ст. збірок "Дитячі пісні" П.Бессонова (1868), "Дитячі ігри, переважно російські" Е.Покровського (1887), "Народні колискові" А.Ветухова (1892). Першим, хто виділив дитячий фольклор у самостійну галузь народної словесності, зробив спробу класифікувати зібраний фольклорно-етнографічний матеріал, був П.В. Шейн.

Визначив і науково обґрунтував термін "дитячий фольклор" у 1926 році професор Іркутського університету Г.С. Виноградов. Учений привів набуті знання в упорядковану систему й почав дослідження нових складових дитячого фольклору, результати цих досліджень втілилися в роботах "Російський дитячий фольклор", "Дитячий побут і фольклор", "Дитяча сатирична лірика", "Дитячий народний календар", "Дитячі таємні мови". За Г.С. Виноградовим, до дитячого фольклору належать твори, складені самими дітьми, а також поезія пестування [2: 34]. Пізніше до цього виду словесності долучили колискові пісні (хоч дехто з учених, як-то Г.В. Лозко та ін. – дотепер вважає їх розрядом родинно-побутової лірики. До того ж деякі фольклорні жанри, що побутували в середовищі дорослих, втративши своє первісне призначення і сакральне значення, з часом зазнали

змін, спрощення і перейшли у сферу дитячого фольклору (наприклад загадки, заклички).

Починаючи з 20-х років XX ст. в колишньому СРСР дитячий фольклор став об'єктом дослідження багатьох учених. Практично вся наукова діяльність видатних педагогів-фольклористів Г.С.Виноградова, О.І.Капіци присвячена збиранню, виданню й дослідженню дитячого фольклору. Це була перша у світі практика в галузі дитячої усної поетичної творчості. У наступні роки велика група радянських фольклористів вирішувала різні проблеми дитячого фольклору. Ученими були досліджені матеріали дитячого фольклору: російського (В.П.Анікін, М.М. Мельников, М.Ю.Новицька), українського (Г.В.Довженок), білоруського (Г.А.Барташевич), латиського (В. Веслуванню), литовського (П.Йокимайтене), грузинського (П.З.Зандукелі), татарського (Р.Ф.Ягафаров), таджицького (Б.Ширмухамедов), узбецького (Г.А. Джангиров, А.Сафаров) та інших народів. До дослідження дитячого фольклору зверталися етнографи, фольклористи, педагоги та письменники (збирачі: П. Чубинський, І.Манжура, М.Вовчок, М. Лисенко, Д.Яворницький, В.Верховинець; дослідники: О.І. Дей, О.А.Правдюк, Л.Б.Стрюк, Ф.З. Яловий, П.Г. Черемський) [7: 6].

На радянську фольклористику й етнографію дитинства вплинув той факт, що в 50-ті роки минулого століття світова наука переживала "культ дитинства", – з'явилися новаторські роботи англійських фольклористів Айони й Пітера Опі "Фольклор і мова школярів", "Дитячі ігри на вулиці й ігровому майданчику", монографія американських фольклористів Мері і

Герберта Кнапп "Дитячий фольклор Америки", робота фінської фольклористки Леа Виртанен. В 60-і роки друкуються роботи видатного російського психолога Л.С. Виготського. На російську мову були перекладені книжки відомих дослідників дитинства – М. Мід, Ж. Піаже, Е. Еріксона та ін.

На думку вчених (В.Г. Бойко, Л.М. Кіліченко, П.Я. Лещенко, І.М. Проценко та ін.), дитячий фольклор умовно можна поділити на три групи: 1) *тексти, створені дорослими для дітей*; 2) *твори, які перейшли до дитячого фольклору із загального фольклорного доробку*; 3) *твори самих дітей*. Основним критерієм відбору є функціональний аспект: твори, що виконуються лише в дитячому середовищі, а також ті, які не передбачають інших слухачів і виконуються дорослими тільки для дитини, переважно немовляти, чи віком до 4 – 6 років [9: 568-569]. Дитячий фольклор має свою специфіку: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами; здебільшого фольклорні твори мають виражене виховне спрямування.

Розглянемо більш докладно цю класифікацію. Так, твори дорослих для дітей, у свою чергу, поділяються на дві частини: 1) пісенна лірика для дітей (колискові пісні); 2) поезія пестування (пестушки, утішки, забавлянки).

Учені (Г.В. Довженок, К.М. Луганська, О. Семенов) колискові пісні визначають як ліричні пісенні твори, які виконуються матір'ю (рідше батьком чи іншими членами родини) над колискою дитини для того, щоб її приспати. Вони зачаровують малят своєю простотою, ніжністю, красою

рідного слова. Це один з найдавніших жанрів народної словесності, що сягає корінням міфологічного періоду творчості [4: 11].

Неписані жанри Г.С. Виноградов, об'єднав спільною назвою "поезія пестування". Переважна більшість — це невеликі поетичні твори, які примовляють дорослі, пестячи немовля [9: 567-568]. Найближче до колискових пісень за змістом і характером є забавлянки або утішки — невеликі віршики, які промовляють дитині перед тим, як кладуть її спати. Призначення утішок — заспокоїти дитину, вплинути на її психічний стан, щоб вона швидше заснула. Тексти утішок дуже подібні до колисанок, у них фігурують ті ж дійові особи, що в пісенній ліриці, найчастіше — кіт, який допомагає приспати дитину [8: 12-13].

Наступна категорія фольклору — забавлянки. Найбільшу групу забавлянок складають коротенькі віршики, які виконуються у поєднанні із своєрідними рухами чи вправами, якими дорослий пестить дитину, підбадьорює, спонукає до певного виду діяльності тощо. Наприклад, в усіх слов'янських народів є варіанти забавлянки "Сорока". Окрему групу забавлянок становлять твори, які виконуються дорослими під час підкидання дитини на коліні або нозі, це — "чукикали" (народна назва поширена в центральній та Лівобережній Україні), походить від початкових слів багатьох цих текстів — "Чук-чук", "чуки" (хоча можуть бути й інші звукосполучення: "Гоп", "гуци", "а-та-та", які імітують їзду на коні). Такі вправи розвивають емоційність, спостережливість, розважають, забезпечують дитину новою інформацією про щоденне життя людини, у цьому виявляється практичне значення забавлянок для немовлят [3: 160].

Для дітей старшого віку (3-5 років) народ створив забавлянки, в яких інтерес дитини захоплює текст, а не фізичні рухи. Текст досить простий, щоб дитина могла його зрозуміти, однак деякі його елементи збуджують цікавість, сприяють розвиткові уяви чи інших видів мисленнєвої діяльності. Це – віршовані казочки з елементами сюжетності й оповідальності (напр., "Пішла киця по водицю"). Інколи вони можуть виконуватися як пісеньки на прості мелодії. У змісті багатьох забавлянок передаються морально-етичні повчальні мотиви, спрямовані на формування майбутнього світогляду, духовності дитини.

Наприклад: *Гона, гона, гона-чуки,*

Наварила мама щуки,

Та не знала де подіта,

Та кинула межі діти.

– А ви, діти, не сваріться,

Та рибкою поділіться.

А ви, діти, пам'ятайте,

Свою матір споминайте

[1: 74].

Другу групу становлять казочки-небувальщини, побудовані на дотепно скомпонованих алогізмах і каламбурах. У них розповідається про те, чого не могло бути насправді, а видається, ніби це правда. Дитина вчиться зіставляти факти і життєві явища, і, зауваживши невідповідність змісту, сприймає казочку як комічну. Це її веселить і розважає. Такі забавлянки розраховані на дітей 5-6 років [9: 570-572].

Третя група казочок-забавлянок — безконечні або надокучливі казочки — вкрай коротенькі віршовані твори, де в жартівливому тоні йдеться про

якусь несерйозну чи малоюмовірну подію, яка розповідається багато разів, не перериваючи оповіді казочки [9: 574-578].

Друга велика група дитячого фольклору — твори, які перейшли із загального доробку народної словесності. Переважно це найдавніші жанри, які мали колись сакральне значення, але втративши його, перейшли в дитячий фольклор. Найбільше зразків дитячої творчості дала народна обрядовість (щедрівки, колядки тощо), особливо ритуали і пісенність календарного циклу. Наприклад, заклички — короткі поетичні твори, пов'язані з вірою давніх людей у магічну дію слова, в яких звучать звертання до природних явищ, стихій, інших об'єктів, з метою вплинути на погоду, доквілля чи саму людину. Найбільше закличок пов'язані з культовими обрядами землеробського циклу. Це звертання до сил природи: до дощу, вітру, сонця тощо [4: 129].

Третю групу жанрів дитячого фольклору складають твори, авторами яких є самі діти, а тому — є найбільш "дитячими" за своєю суттю.

Перший з них — важливий передетап до гри, який полягає у справедливому розподілі ролей серед її учасників. Лічилки — римовані віршики, за допомогою яких перелічуються гравці, поділяються на групи, визначається їхня роль або послідовність участі у грі [1: 82]. Лічилки поділяються на дві групи: лічилки складені самими дітьми, і лічилки для дітей, написані дорослими. Перша група лічилок є досить специфічною. Серед них є такі, що не мають сюжету, є й такі, що являють собою лічбу до 8, 10, 12. Лічилки другої групи, що складені дорослими для дітей, мають певний зміст, чітку композицію, написані

літературною, образною мовою [4: 16].

На думку В.П. Вовк, Л.М. Кіліченко, В.С. Савенко, найбільш імпровізований жанр дитячої творчості становлять прозивалки — невеликі римовані твори, що є дитячою реакцією в момент сварки чи суперечки на якусь образу чи дію. Вони можуть супроводжуватись різними жестами, гримасами, або й діями, і є проявом безпосередності дитячого самовираження, її ставлення до іншої людини: гніву, незадоволення, ворожості, розпачу тощо. Подібними до прозивалок є дражнилки — ритмізовані словесні формули, якими діти виражають негативне ставлення до іншої дитини, пробуючи викликати в неї певну реакцію. Вони коротші, ніж прозивалки і не називають імені висміюваного, мають більш узагальнений характер: "Сірка-мірка, сірчин брат, роздер штани аж до п'ят". Часто звернені до того, хто розплакався в час суперечки чи від образи: "Рьова, корова, дай молока" [9: 585].

Протилежним до дражнілок та прозивалок є жанр мирилок. Мирилки — короткі віршовані твори, які промовляють діти, що посварилися, на знак примирення. Цей жанр споріднений зі словесними формулами під час кумування в обрядовій творчості. Мирилки виявляють бажання дітей помиритися і є своєрідним обрядом "укладання мирної угоди", як це робили дорослі (його імітацією) [7: 10-12].

Поширений у дитячому середовищі жанр з великою мірою імпровізації — страшилки, це — єдиний жанр дитячого епосу. Страшилки — короткі розповіді про страшні неймовірні події з рисами містики та фантастики, які розповідають діти ровесникам, щоб

викликати в них страх. Найпоширеніша тема — загадкова смерть чи вбивство, спричинені або викликані незвичайними обставинами чи речами, які згубно впливають на людське життя [9: 587].

У контексті всього фольклорного фонду розвивалася пареміографія, тобто цикл найкоротших жанрів, які в образній формі відбивали найсуттєвіші сторони природного середовища, суспільних і родинних взаємин. До паремійного фонду українського народу відносять примовки, приказки і прислів'я, загадки, прикмети, каламбури, вітання, прокльони, побажання, афористичні вислови тощо. Як і у фольклорі дорослих, дитяча усна творчість має свої сталі словесні формули, що використовуються з певною метою в конкретних ситуаціях. Наприклад, примовки — жартівливий, здебільшого римований вислів, що ним розпочинається чи завершується казка; дотепне зауваження, що вплітається у розповідь чи текст твору; якась фраза чи віршик, що розповідається під час дитячої гри тощо [10: 116].

Суто дитячим паремійним жанром є скоромовки — короткі віршики чи окремі вислови, суть яких полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів і звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. За змістом вони подібні до небилиць, бо поєднання співзвучних слів не завжди має логічний зв'язок. Але це не применшує їхньої популярності серед дітей, які сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу. Тексти легко запам'ятовуються, бо вони ритмізовані, або й римовані.

Ще один малий жанр — загадки. Це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Маючи колись практичне чи навіть магічне

значення, вони тепер майже повністю перейшли з "дорослого" фольклору в "дитячий", зберігши окремі риси попередніх віків і звичаїв [9: 588-589]. Загадки високопоетичні, розумні, деякі з них несуть у собі моральну ідею, наприклад: йдеться про совість («Беззуба миша кістку гризе»), засуджується пліткарство («Що у світі гірше за все?»). Відповідно, вони впливають на естетичне, моральне й розумове виховання, використовуються для формування у дітей мислительних навиків, уміння аналізувати, зіставляти явища і факти [3: 39].

Важливу роль у моральному вихованні дітей відіграють байки. За висловом І.Франка, байки – це "старе народне добро". На його думку, вони більше пристосовані до дітей віком від 6 до 12 років. Байки виховують у дітей основні риси людської гідності – чесність, доброзичливість, щирість, "розбуджують їхню цікавість та увагу до явищ природи" [1: 88]. Байки, будучи зовні подібними до казок про тварин, відрізняються призначенням, оскільки казка не має на меті моралізування. Проте, з казки про тварин можна зробити байку, долучивши повчальний елемент та кінцевий висновок-мораль. Мораль — це особливий елемент байки, своєрідний висновок, що допомагає слухачам глибше зрозуміти основну ідею твору. Отже, байка – це коротка алегорична оповідь повчального, гумористично-сатиричного характеру, головні персонажі якої є втіленням людських рис, і в основі якої лежить загальнолюдський, соціальний чи побутовий конфлікт [9: 418-419].

Прислів'я і приказки — це стійкі афористичні вислови, що у стислій, точній формі висловлюють думку про певні життєві явища, реалії дійсності, людські риси, вчинки і т. ін. в

характерних і специфічних ознаках. Відзначимо, що прислів'я і приказки відрізняються певними структурними особливостями. Прислів'я — довершений за змістом вислів, який становить граматично й інтонаційно оформлене судження здебільшого у формі складного речення, що має двочленну структуру: "Поженешся за двома зайцями — жодного не здоженеш." [9: 537]. У будь-якому прислів'ї завжди присутній "педагогічний момент" – повчальність: під прислів'ям розуміють влучне образне висловлення повчального характеру, що типізує всілякі явища життя й має форму закінченої пропозиції. Кінцевою метою прислів'їв завжди було виховання, вони з найдавніших часів виступали як педагогічні засоби [3: 41-42].

Прислів'ям властиве повне вираження думки, приказка висловлює думку неповно, часто є частиною прислів'я. Наприклад, прислів'я: "Кров людська — не водиця, проливати не годиться", приказка: "Кров людська — не водиця" [5: 7-9].

У народних прислів'ях і приказках знайшли своє відображення поняття людської гідності, честі, людяності, колективізму. Наприклад, українські народні прислів'я і приказки закликають любити батьківщину, рідний край ("Нема в світі кращої, як своя країна!", "Кожному мила своя сторона"), захищати її від загарбників ("За рідний край — хоч помирай"), боротися проти несправедливості, за торжество правди, волі й щастя ("По правді роби — доброго кінця сподівайся", "Хліб-сіль їж, а правду ріж"), цінити працю ("Без труда нема плода", "Труд чоловіка кормить"), поважати гідність чесною людини ("Хто принижує чужу честь, той і свою топче"), цінити справжню дружбу ("Для приятеля нового не пускайся старого"), бути вимогливим

до себе ("Не лінився рано вставати та змолоду більше знати"), любити і шанувати батьків ("Як матір покинеш, то й сам загинеш") [14: 154-157].

Прислів'я і приказки застерігають людину від таких серйозних моральних пороків і вад, як підступність, нещирість і хитрість ("Не копай другому яму, бо сам упадеш"), крутість, скупість і зажерливість ("Тонув – сокиру обіцяв, а витягли — топорища шкода", "Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить"), нечесність ("Краще не обіцяти, як слова не здержати") [14: 35-38].

Найпоширеніша форма прислів'їв – наставляння. З погляду педагогіки, наставляння поділяються на три категорії: повчання, що наставляють дітей і молодь щодо добрих вчинків, зокрема правил хорошого тону; повчання, що наставляють дорослих благопристойного поведіння, й, нарешті, наставляння особливого роду, що містять педагогічні поради, або констатують результати виховання, які є своєрідною формою узагальнення педагогічного досвіду. В дитячому середовищі використання прислів'їв – рідкість, найчастіше вони лише ситуативно відтворюються як наслідування старших. Проте, ситуативність закріплює їх у пам'яті як педагогічні ресурси для майбутнього, і настає час коли вони стають засобами виховного впливу, адже у прислів'ях головне – етична оцінка поведінки людини її життя в цілому [3: 42].

Прислів'я здавна слугували провідним засобом морального виховання, що знайшло відображення в літературі IX-XIII ст. Так, у "Бджолі" сказано про велику цінність дружби: "Друг вірний не зміниться – і нема міри доброті його", "Істинного друга в напастях не бійся". Розуміння глибокої

моральної цінності вірності звучить у словах: "Не покидай старого друга, адже новий не буде схожим на нього" [13: 49-51]. Високо в цих збірках оцінюється й добродієність: "Не місце може прикрасити добродієність, але добродієність місце". Підкреслюється в них і людська гідність: "Ім'я і слава дорожча людині, аніж гарне обличчя", "Хороша смерть краще людині за дурне життя" тощо. Мужність, чесність, доброта, мудрість – добродієності, гідні людини: "Послухати розумну людину – як за спраги холодної води випити", "Краще розум наживати, аніж багатство лукаве [6: 215-218].

Звернімося до "Повчання Володимира Мономаха", як до найяскравішого прикладу літератури морального змісту того часу. Повчання звернено насамперед до дітей, у ньому наголошено на найважливіших моральних принципах тогочася, зокрема правилах поведінки: "Чого вмієте, того доброго не забувайте, а чого не вмієте – тому ся учіть. Лінощі бо всьому мати: чого вміє – те забуде, а чого не вміє – тому ся не вчить." "Старих чтіть, як отця, а молодих як братію. У домі своєму не лінуйтеся, але до всього додивляйтеся, щоб не посміялися з вашого дому чи обіду ті, що приходять до вас" [16: 38-42].

"Моління Данила Заточника" писане в кінці XII на початку XIII ст. є яскравим прикладом твору морально-етичного спрямування, деякі його рядки згодом набули вигляду прислів'їв: "Очі-бо мудрих жадають добра, а нерозумних – бенкету в домі", "Ліпше чути заперечення мудрих, аніж потакання нерозумних", "Як в утлий міх лити, так нерозумного навчати" [15: 46-47, 51].

Першим в Україні, хто спробував осмислити особливості розвитку

фольклору і його виховну роль у суспільстві був Г.С. Сковорода. З допомогою ідейних і поетичних засобів народної творчості він пропагував серед мас свою, передову на той час філософію, радив виховувати молоде покоління в дусі народних ідеалів; його твори щедро насичені фольклорними елементами, що виконують важливу ідейно-художню функцію [16: 261-262]. Видатні дослідження фольклорного процесу на Україні належать І.Франку, О.С. Пушкіну, М.В. Гоголю та ін.

Сучасні науковці (А.М. Богуш, В.Г. Кузь, О.С.Монке, А.А. Марушкевич, Ю.А. Руденко, М.Г. Стельмахович, В.О. Сухомлинський та ін.) наголошують, що український фольклор – найбільш широковживане джерело виховання, навчання і розважання дітей. Кожний художній твір впливає на дитину з трьох боків: інформує про щось нове, дає їй нові знання; виховує – духовно, розумово, морально, естетично; збагачує, уточнює і активізує словник дитини. На думку А.М. Богуш, діти, виховані на фольклорі, здебільшого є чутливішими до художньо-образного

слова. Вона стверджує, що "розвиток дитини поза фольклором тільки в межах побутового спілкування... гальмує розвиток духовного начала, містить небезпеку закріплення підсвідомої орієнтації вже змалку переважно на задоволення утилітарних потреб" [1: 6].

Відтак, дійшли висновків, що фольклор має велике виховне й пізнавальне значення. Він сприяє моральному вихованню й розвитку естетичного мислення дітей, правильному розумінню ними вчинків і поведінки дорослих, допомагає дітям пізнавати характер багатьох явищ природи, відіграє велику роль у збагаченні словникового запасу дітей і розвитку їхніх творчих здібностей. кожний фольклорний жанр впливає на певну сторону виховання дитини. Наприклад, загадка – на розумове виховання, байка – моральне виховання, скоромовка – на вдосконалення звуковимови і розвиток мовного дихання тощо. Отже, у вихованні дошкільників необхідно використовувати малі жанри фольклору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Богуш А.М., Лисенко Н.В.* Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 398 с.
2. *Виноградов Г.С.* Детский фольклор - в кн. «Русское народное поэтическое творчество» (Хрестоматия по фольклористике), публикация Ю.Г. Круглова. – М.: Высшая школа, 1986.
3. *Волков Г.Н.* Этнопедагогика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 168 с.
4. Дитячий фольклор / Вступ, ст. Г.В. Довженок. — К.: Дніпро, 1986.
5. Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості. – К., 1989.
6. *Іванов В.Г.* История этики средних веков. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 279 с.
7. *Кольцова И.Н.* Социокультурные функции сказки. Автореф. дисс. ... канд. культурологии. 24.00.01. – Н. Новгород – 2000 – 30 с.
8. *Кузьменко В.В.* Особливості виховання дітей в українській родині.

– <http://www.socwd.uzhgorod.ua/articles/24.htm>.

9. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Знання-перс, 2005. – 591 с.

10. Лесин В.М. Літературознавчі терміни: Довідник для учнів.– К., 1985. – 251с.

11. Марчун Н. Теорія фольклору – К., 2005.

12. Мишанич С.В. Система жанрів в українському фольклорі // Українознавство: Посібник. — К.: Зодіак-ЕКО, 1994.

Подано до редакції 22.11.06

13. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – Москва, 1982.

14. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – Київ, 1997.

15. Українська дитяча літератури: Хрестоматія / Упоряд.: В.П. Вовк, В.С.Савенко. — К., 1976.

16. Українська література XI-XVIII ст. Хрестоматія з коментарями. Упор.: Карніловська Е.А., Тарновецька Л.О. – Чернівці: "Прут", 1997 – 368 с.

РЕЗЮМЕ

В статті дані определения понять "фольклор" и "детский фольклор", раскрыты взгляды ученых

на классификацию детского фольклора и его значение в различных аспектах воспитания дошкольников.

SUMMARY

The article suggests definitions of such notions as “folklore” and “children’s folklore”; presents scientists’ opinions as for classification of children’s folklore and its meaning in different aspects of bringing up pre-schoolers.